

Kanonsko pravo – zgodovina

Na enem izmed svojih predavanj je Lucien Febvre, ko je govoril o evropski zavesti izpostavil naslednje: "V vsem srednjem veku (v srednjem veku, ki ga je potrebno pomakniti daleč naprej v novi vek) je krščanstvo s svojim mogočnim delovanjem, ki je vseskozi prestopalo šibke meje kalejdoskopskih kraljestev in širilo velike in nikjer ukoreninjene tokove krščanske civilizacije, pomagalo dati Zahodnjakom skupno zavest, ne glede na meje, ki so jih ločevale, skupno zavest, ki se je počasi sekularizirala in postajala evropska zavest." Skozi to izjavo moremo razumeti razlog, zakaj znotraj pravne zgodovine tudi del o kanonskem pravu.

1. Poznavanje kanonskega oziroma cerkvenega prava je nujen sestavni del študija pravne zgodovine, sploh še če hočemo razumeti družbo, njen razvoj in zapisovanje prava ter pravno ikonografijo, ki je nastajala skozi vsa obdobja človeške zgodovine, predvsem pa obdobja, ko je od leta 313 do 19. stoletja Cerkev imela močan vpliv na družbeno dogajanje in ko so nastali najlepši primerki pravne ikonografije (prim. prenos oblasti in kontinuiteta na škofovskem sedežu, slika 123, pomoč svetne oblasti pri izvrševanju cerkvene, slika 69. V ta sklop spadajo privilegiji: *privilegium canonicis* (varstvo pred dejanskimi (realnimi) žalitvami (inijurijami), ki je pričel veljati po drugem Lateranski koncil z dekretom "si quis suadente"; *privilegium fori* (svetna civilna in kazenska sodišča opravljajo cerkvene zadeve – *brachium saeculare*, kleriki samo pred cerkvenimi sodišči), v veljavo stopilo v poznoantičnem obdobju s psevdoin papeškimi dekretali; *privilegium imunitatis*, omogoča prostost od določenih javnih dolžnosti in služb – klerikom ni bilo potrebno sprejeti obveznosti kuratorja in davčna prostost; *beneficium competentiae* stopil v veljavo z dekretalom Odoardus s katerim je bilo premoženje klerikov je zaščiteno pred izvršbo). Naslednji razlog za študij kanonskega prava znotraj pravne zgodovine je v stavku, ki so ga izrekli glosatorji v času recepcije rimskega prava, od 12. do konca 16. stoletja, **"Ecclesia vivit iure romano"**.

2. V zgodovini Kanonsko pravo loči med kleriki in laiki – se pravi stanovska delitev znotraj cerkvene družbe pozna dva stanova. Delitev je prvi formuliral Gratian, ki je v svojem Decretu zapisal: "Duo sunt genera Christianorum: clerici ... laici ..." Podobna formulacija je bila sprejeta v Zakonika cerkvenega prava iz leta 1917 in 1983. Zakonik iz leta 1917 definira dvojnost v dveh kanonih in sicer v kan. 107 in 948, kjer pravi, da se po božji uredbi v Cerkvi ločijo kleriki od laikov in da je Kristus, kot ustanovitelj ločil klerike od laikov zaradi vodstvenih pooblastil; zakonik iz leta 1983, ki je posledica dogajanj Drugega Vatikanskega koncila v šestdesetih letih 20. stoletja v kanonih 207 in 574 ponovi formulacijo vendar pripisuje tudi laikom vodstvene sposobnosti, ko pravi v §1 da so "Po božji ureditvi so v Cerkvi med verniki posvečeni služabniki, ki se v pravu imenujejo tudi kleriki (*clerici vocatur*); drugi pa se tudi

imenujejo laiki (laici nuncupantur)." S tega stališča je mogoče razumeti kanon 208 zakonika cerkvenega prava iz leta 1983, ki uporablja formulacijo božje ljudstvo in prepoveduje formulacijo stan z vidika pravic in dolžnosti.

3. Košir v Uvodu v Kanonsko pravo loči tri velika obdobja v zgodovini kanonskega prava in sicer **(1)** prvih tisoč let delnih zbirk do prve doktrinarno-pravne sinteze virov, ki jo je naredil Gratian v svojem dekretu (obdobje delnih zbirk do 12. stoletja), **(2)** klasično obdobje, ki se začne z Gratianom in konča z oblikovanjem Corpora iuris Canonici (srednjeveška sinteza v času med 12. in 14. stoletjem) in **(3)** obdobje aktivne pravne ustvarjalnosti, ki se začne s Tridentinskim koncilom in se nadaljuje v novi pravni sintezi z Zakonikom cerkvenega prava (CIC – Codex iuris Canonici) iz leta 1917 in 1983.

Temeljni vir kanonskega prava je sveto pismo nove zaveze. Začetnik kanonskega prava je Jezus iz Nazareta, tesar po poklicu in ustanovitelj Cerkve. Bil je državljan Židovske države, ki so jo okupirali Rimljani. Živel je skladno z zakoni, ki so takrat veljali v tej državi. Zakoni, ki so bili odraz takratnih socialnih, pravnih in verskih razmer, so bili zanj pravični (dajte cesarju kar je cesarjevega), vendar pa je življenje skladno z njimi vedno znova kritiziral. Zaradi nestrinjanja z takratno prakso je veljal za reformatorja oziroma revolucionarja in kot tak obsojen in eksekutiran po takrat veljavnih pravilih. Skupina somišljenikov, ki jo je zbral okoli sebe in so bili iz vrst ribičev in nekaterih takratnih uradnikov, nadaljuje njegovo delo.

(1) Prvih tisoč let tvorijo štiri obdobja in sicer **(1)** obdobje, ko ni bil več živ nobeden, ki bi imel neposreden stik z ustanoviteljem (Jezusom iz Nazareta), to je poapostolska doba in traja v času od 70 do 100 po Kr. V tem obdobju pride do oblikovanja Cerkve kot institucije v kateri deluje zakonodajna, izvršna in sodna oblast in s tem pride do izoblikovanja nosilcev te oblasti, kjer posebej pazijo na apostolsko nasledstvo – vodstvo prevzemajo tisti, ki so bili neposredno v stiku z apostoli in se imenujejo škofje (episkopi). Vidne so poteze prvenstva rimskega škofa. Oblikuje se enotna struktura na področju položaja škofa v lokalni Cerkvi, kriterij apostolskega nasledstva, vezi medcerkvenega komunija in prevlada Rima. **(2)** Obdobje, ki sledi je obdobje preganjanja in oblikovanja in utrjevanja posameznih struktur. Avtorji določb so krajevni škofje. Pravne zbirke imajo dokumentaren pomen. Predpisi so več ali manj zapisani običaji in kažejo na obstoj cele vrste institucij. **(3)** Cerkev postane del antičnega sveta in s svetnim propadom Rima – Germani in ponovna uveljavitev "lex originis" – postane najvplivnejša skupina z lastnim sistemom pravnih norm, in sega s svojim vplivom nad kalejdoskopskimi kraljestvi in mejami v takratni Evropi daleč v 18. in 19. stoletje, ko nastopi dokončna sekularizacija. Konstantinov mir začne novo obdobje kanonskega prava. To je čas številnih najbolj starih pravnih zbirk. Antične zbirke se delimo glede na več kriterijev in sicer **(1)** z geografskega na vzhodne in zahodne, **(2)** z vidika sistematike na kronološke ali sistematične te pa na splošne ali posebne in **(3)** glede na izvor in avtorje. **(4)** Zadnje obdobje sega od 7. do 11. stoletja

in jo Košir imenuje obdobje Evropske Cerkve pod novimi barbarskimi kraljestvi do gregorijanskih reform. To obdobje zaznamujeta fevdalizem in prvenstvo rimskega papeža, je obdobje začetka kanonsko pravne znanosti in ponovnega odkritja rimskega prava kot *Ius commune*. S tem nastanejo kriterije za pravilno pravno interpretacijo in določitev vrednosti posameznih kanonsko pravnih virov hkrati pomaga zapolniti vrzeli in kanonskemu pravu omogoči potrebno avtonomijo. Na pravno področje se prenese sholastična metoda racionalne raziskave in diskusij, ki so bile uvedene na novih univerzah, še posebej v Bologni. Kanonsko pravna tradicija je bila celovito izdelana v sistem. Kot pravna znanost se počasi ločuje od teologije. Mejniki predstavljata Gratianov dekret. Kanonsko pravna zakonodaja povzame in ponovno uredi vse stare vire v katerih velikokrat najde argumente in moč za reforme v Cerkvi. Oblikuje se enoten pogled na Cerkev kot institucijo, na njen organogram in s tem povezane pristojnosti papeža, škofov in duhovnikov. Pri vključevanju različnih novih narodov v Cerkev se je najprej upošteval *lex originis* hkrati pa se je poudarjala kontinuiteta rimskega prava v "Ecclesia vivit iure romano". (2) *Corpus iuris canonici* – sad usklajenega dela različnih šol, univerz in zakonodajalcev, ki so papeži. – Kanonsko pravo se kot pravna znanost dokončno loči od teologije in od rimskega prava. Obdobje začenja z Gratianovim dekretom, se razširi s papeškimi *Decretales* in različnimi privatnimi zbirkami, med katerimi so nekatere sčasoma postale avtentične.

(1) Gratianov dekret predstavlja temeljno sintezo kanonskega prava za prvih tisoč let življenja in delovanja Cerkve na pravnem področju. **Iohannes Gratianus** je učil pravo v Bologni v prvi polovici 12. stoletja. Svoje delo je imenoval *Concordia discordantium canonum*, njegovi poznejši komentatorji delo preprosto imenujejo **Dekret** ali **Liber canonum**, saj je v njem zbranih skoraj 4000 kanonov. Razdeljen je bil na tri dele in sicer prvi obravnava **pravne principe**, drugi del vsebuje **fiktivne primere** in tretji del **distinkcije** v katerih obravnava glavne določbe v zvezi s krščanskim življenjem. (2) Dekretali so naročila in konstitucije papežev, ki imajo splošen pomen za celotno Cerkev ali eno ali več cerkvenih pokrajin. Zbirke Dekretalov so pomembne za razumevanje razvoja kanonskega prava. Najpomembnejši so Dekretali papeža Gregorja IX. Ob razglasitvi zbirke, ki jo je po papeževem naročilu pripravil Rajmund Penafortski, 5. novembra 1234, je v buli *Rex pacificus* navedel razloge za zbirko: "Različne konstitucije in pisma naših prednikov, ki so raztresene po različnih delih, se zdi, so vnašale zmedo; nekatere zaradi svoje prevelike podobnosti, druge zato, ker prinašajo nasprotujoče si rešitve, druge zopet ker so preveč dolgovезne. ... Zato smo jih hoteli predstaviti v uporabnost vsem, posebej strokovnjakom, v enotni zbirki, ki naj odpravi vse tisto, kar ne služi več svojemu namenu; prav tako smo dodali nekatere svoje konstitucije in pisne dekretale, ki naj razjasnijo nekatere dvome, ki so še ostali v zbirkah prednikov." Zbirko je papež poslal na univerze v Pariz, Bologno in v druga mesta in s tem presekel vse meje takratnih kalejdoskopskih kraljestev ter tako postal geografsko presežen. (3) *Corpus*

iuris canonici (CIC) – ime je nastalo v sintoniji z Justinijanovimi kompilacijami, ki so nosile skupno ime Corpus iuris civilis (CIC). Zbirka vsebuje tri uradne zbirke dekretov (*Dekretales Gregorii IX, Liber VI in Clementinae*) in tri neuradne zbirke (*Decretum, Extravagantes Ioannis XXII in Extravagantes communes*). Zaradi sestave ni homogen, obstaja pa v njem neka enotnost, saj izhaja iz pravne znanosti in tradicije. Začenja se kontinuiran razvoj kanonskega prava, to pa pomeni, da je z Gratianom kanonskoppravna zakonodaja je postala podobna pravnemu redu v sodobnem pomenu besede. (3) Obdobje od uveljavitve Corpora do ZCP 1983 – aktivno obdobje znotraj kanonistike. To obdobje so zaznamovali trije koncili in sicer Tridentinski (16. st.) in dva Vatikanska (19. in 20. st.; obdobje štirih stoletij pravnega življenja Cerkve) in dva zakonika in sicer iz leta 1917 in 1983. **Zakonik Cerkvenega prava iz leta 1917** je s svojo izključujočostjo postal edini vir kanonskega prava. Kakor je bila v Corpus sintonija na Justinijana, tako je v Codex sintonija na civilne zakonodaje. CIC 1917 je bil razdeljen v pet knjig (2414 kanonov) in nekaj dodatkov. Norme so bile jasno in logično razporejene, povzete po celotni kanonsko pravni tradiciji Cerkve, napisan je bil v latinskem jeziku. Z njim je ponovno zacvetela kanonsko pravna znanost, primerjali so ga z veljavnimi civilnimi zakoniki in konkordati. Privedel je do reforme študija in do sprememb v organizacijski strukturi Cerkve – predvsem z vidika učinkovitosti in primernosti. **Zakonik Cerkvenega prava iz leta 1983** je uvedla papeška konstitucija z naslovom *Sacrae disciplinae leges* (Zakoni svetega pravnega reda). V konstituciji je med drugim povedano zakaj ZCP, pravi namreč da je "zakonikov namen dati cerkveni družbi takšno ureditev, ki daje prednost ljubezni, milosti in duhovnim darovom, hkrati pa olajša njihovo urejeno rast v življenju cerkvene družbe in posameznikov, ki ji pripadajo. ... z njim se zagotavlja pravni red, tako v zasebnem in družbenem življenju kakor tudi v dejavnosti Cerkve." Kanon 1752 prinaša temeljno načelo kanonskega prava, ko pravi: "Prae oculis habita salute animarum, quae in Ecclesia suprema semper lex esse debet" (... upoštevajoč cerkveno pravno pravšnost in blagor duš, ki mora v Cerkvi vedno biti najvišji zakon.)

Vsebuje 1752 kanonov, 7 knjig (2414 kanonov, 5 knjig) in sicer: 1. **Splošne določbe** (običaj), 2. **Božje ljudstvo** (verniki, hierarhična ureditev Cerkve, ustanove), 3. **Učiteljska služba Cerkve**, 4. **Posvečevalna služba Cerkve** (zakramenti, zakramentali, ...), 5. **Cerkveno premoženje** (pridobivanje premoženja; uprava premoženja; pogodbe; zlasti odtujitev; volila v pobožne namene na splošno in pobožne ustanove), 6. **Sankcije v Cerkvi** (kazniva dejanja in kazni na splošno, kazni za posamezna kazniva dejanja), 7. **Postopki** (sodstvo na splošno, sporni sodni postopek, nekateri posebni postopki, kazenski postopek, Postopek v upravnih pritožbah in pri odstranitvi ali premestitvi župnikov.

4. Cerkev kot institucija predstavlja pomemben in odgovoren dejavnik v družbi. Je nosilka tradicije, kulture in brez nje ne bi bilo, kakor pravi Lucien Febvre "evropske zavesti".